BOK

Simon Stjernholm og Elisabeth Özdalga (red.)
Muslim Preaching in the Middle East and Beyond
Edinburgh University Press, 2020

ANMELDT AV Nora S. Eggen

Boken *Muslim Preaching in the Middle East and Beyond* er en samling artikler som tar for seg offentlig, muntlig forkynnelse i muslimske sammenhenger historisk og i dag. Begrepet «preaching» brukes her som en samlebetegnelse for tradisjonelle tale-sjangre som rituell og formell *khitaba*, så vel som ulike former for undervisning (*dars*), formaning (*wa'z*), historiefortelling (*qisas*) og opplesning (*qira'a*) samt mindre regulerte formater. Disse aktivitetene har tradisjonelt funnet sted både i moskeer og på andre offentlige og halvoffentlige arenaer, og i våre dager er de fysiske møtestedene utvidet med kringkasting, film og internett. Det er altså et stort spenn i det empiriske materialet artikkelforfatterne tar for seg.

Selv om de retoriske virkemidlene diskuteres i flere av bidragene i denne boken, er det særlig forkynnelse som sosio-kulturelt fenomen det fokuseres på. De fleste artikkelforfatterne legger vekt på hvordan disse formene for muntlig kommunikasjon fungerer i skjæringspunktene mellom politikk og religion, tradisjon og fornyelse, og autoritet og handlerom. Denne tematikken trekkes opp allerede i første setning i introduksjonsskapittelet, med en referanse til at ISIS-lederen Abu Bakr al-Baghdadi (1971–2019) i 2014 benyttet en *khutbat al-jum'a* for å erklære seg som *khalifa*. Dessverre blir denne referansen hengende i løse luften siden vi ikke får noen grundig analyse av hvordan akkurat denne talen forholdt seg til konvensjoner, eller av hvilke funksjoner den fikk.

Foruten redaktørenes introduksjon og epilog består boken av ni artikler organisert i fire bolker.

To av bolkene handler om form, henholdsvis *khutba* og mediering, mens de to andre er tematisk sentrert om autoritet og identitet. Det er imidlertid flere tverrgående linjer i dette materialet. To kapitler tar spesielt for seg førmoderne forkynnelser. Jan Retsö presenterer de sentrale elementene i den formelle prekenen, *khutba*, slik den ble utformet i tidlig islamsk praksis. Hans anliggende er imidlertid å diskutere mulige inspirasjonskilder for denne utformingen, og gjennom å analysere bruken av talestol (*minbar*) argumenterer han for at den bygger på eldgamle former for troneseremonier. I en slik analyse blir *khutba* sterkt knyttet til religiøs-politisk autoritet. Dette er et aspekt Jonathan P. Berkey også er opptatt av når han tar for seg den til tider mer kontroversielle forkynnelserformen *qisas*. Middelalderens ofte populære historiefortellere, *qussas*, kunne formidle en popularisert form for lærd kunnskap, men med sine mindre fastlagte konvensjoner kunne de også utfordre de lærdes mer institusjonaliserte autoritet, og deres fortellinger kunne dermed ha et visst mobiliserende potensial.

Flere av bidragene handler om slike mindre institusjonaliserte former for forkynnelse. Simon Stjernholm tar for seg muslimsk forkynnelse gjennom korte videosnutter på internett. Her gjøres også det estetiske aspektet ved forkynnelse til gjensstand for mer inngående diskusjon, og Stjernholm viser hvordan både stemme, mimikk og kroppsspråk inngår i det totale bildet.

Susanne Olsson tar også for seg et materiale publisert på internett i sitt bidrag: I en rekke formanende videotaler fra det svenske Ibn Abbas-senteret formaner og oppmuntrer salafi-orienterte predikanter unge muslimske menn til å bidra til å bygge et godt og fredelig samfunn. Olsson peker på den doble funksjonen slike videoer potensielt kan ha: De kommuniserer et budskap til sin primære målgruppe, men de kommuniserer også til den videre offentligheten et budskap om taleren

som en god samfunnsborger. En annen form for indirekte bruk av taler og forkynnelser får vi høre om i Jakob Skovgaard-Petersens artikkel om arabiske filmer og TV-serier. Han påpeker at *khutbaer* og andre former for forkynnelser utgjør en filmatisk trope som kan iscenesette både personer og hendelsesforløp, men at den er, kanskje overraskende, relativt lite utnyttet. Skovgaard-Petersen trekker likevel frem en hel rekke ulike slike scener, og bruken av disse formidlingssituasjonene i filmene blir også et speil for den generelle samfunnsutviklingen.

Stemmebruk og kroppsspråk er en sentral del av all talekunst, og Elisabeth Özdalga viser i sitt bidrag hvordan stemmemodulering omfattes av det tyrkiske religionsdirektoratet Diyanets prekeninstruksjoner. Disse instruksjonene er en del av en statlig pålagt standardisering og inngår i en større strategi for å strømlinjeforme religiøse uttrykk som del av et nasjonsbyggende prosjekt. Laila Makboul diskuterer restriktiv stemmebruk og synlighet som en del av betingelsene for saudiarabiske kvinnelige predikater (*da'iyat*). I dette tilfellet er det imidlertid kvinnes egen islamforståelse som legger disse føringene, men denne er i stor grad overensstemmende med den offisielle saudiarabiske linjen. Når de kvinnelige predikantene utnytter nye elektroniske medier for å nå bredere ut, utfordres imidlertid også de strikte normene for samhandling mellom kjønnene.

Kvinnelige predikanter er også tema for Catharina Raudveres bidrag. Hun følger en bosnisk gruppe kvinner og deres ritualiserte form for samling til bønn, koranresitasjon og undervisning (*mukabela*). Raudvere fremholder at studiet av samlingene gir et innblikk i hvordan kunnskap produseres i lokale sammenhenger, og dette er et av få bidrag som analyserer nærmere de retoriske sidene av forkynnelsen. I fraværet av kjønnsbaserte hierarkier blir det kunnskapsbaserte hierarkiet mellom predikant og tilhørere dominerende, og

dette skaper en dynamikk som blir et selvstendig retorisk viktig poeng.

I bokens siste bidrag sammenligner Linda Jones en formanende tale (*maw'iza*) fra 1516 og en fredagsbønntale fra 2016, hvor tema for begge er ekteskapet. Den første talen tar i bruk Koranen og hadither, så vel som anekdotisk materiale, for å fastholde det absolutt hierarkiske forholdet mellom mann og kvinne i ekteskapet. I den andre talen tjener tekstmaterialet, som i stor grad er det samme, til å mane til gjensidighet, omsorg og kjærlighet.

Jones' sammenlignende innholdsanalyse viser hvordan budskapet endres radikalt gjennom å fremheve eller skjule, overdrive eller underspille ulike perspektiver i det samme tekstrepertoaret. Selv om det er store likheter i muslimsk tale- og forkynnelsespraksis på tvers av tid og rom, er det også store forskjeller. Disse kan i stor grad føres tilbake til de ulike sosio-kulturelle og politiske sammenhengene talene er ment å fungere i, mener Jones.

Muslim Preaching in the Middle East and Beyond gir ingen systematisk eller uttømmende innføring i talekunst og forkynnelser i muslimske kontekster. Snarere gir artiklene til sammen en bred og velinformert fremstilling av en hel rekke former og funksjoner forkynnelsen har fått gjennom lang tid og i ulike historiske sammenhenger.